

OPGEZETTE VARKENS, CATALOGUSERFGOED EN ANDER RUIMTELIJK ERFGOEDBELEID

De afgelopen jaren is er in AGORA veel aandacht geweest voor erfgoed. Enerzijds door het begrip erfgoed kritisch te beschouwen en anderzijds door te reflecteren op de rol die erfgoed speelt in ruimtelijke vraagstukken. We zien dat er veel geagendeerd is en dat het erfgoedparadigma continu aan verandering onderhevig is. Maar hoe radicaal zijn deze veranderingen, en welke implicaties heeft dit voor erfgoedplanning?

Het erfgoedparadigma is duidelijk verruimd de afgelopen jaren. Erfgoed is al lang niet meer enkel een waardevol overblijfsel uit het verleden. Het verleden, en daarmee erfgoed, speelt een steeds prominentere rol in het heden. Het bij elkaar brengen van heden en verleden begon in Nederland met de nota Belvedere in 1999. De doelstelling van deze nota was om erfgoed meer te koppelen aan ruimtelijke vraagstukken. Daarmee werd erfgoed een belangrijker onderdeel van het ruimtelijke beleid: het werd zichtbaarder in de vormgeving van het landschap. Daarnaast markeerde de nota een omslagpunt in het denken over cultureel erfgoed waarbij het sectorale, op behoud gerichte monumentenbeleid werd vervangen door een integraal en ontwikkelingsgericht beleid. Participatie en draagvlak werden, net als in de ruimtelijke ordeningspraktijk, een belangrijke voorwaarde voor een duurzame omgangsvorm met erfgoed.

De vermaatschappelijking van erfgoed betekent tegelijkertijd ook dat erfgoed in steeds grotere mate onderdeel wordt van discussies over de rol van erfgoed in het landschap. In verschillende AGORA-edities (onder andere 2002-1; 2004-2) lezen we bijdragen aan deze discussie. Koos Bosma waarschuwt in AGORA 2004-2 voor een steeds verder uitdijende monumentenlijst die louter objectgericht is. Daarnaast stelt hij vast dat mensen geneigd zijn om minder aandacht te hebben voor populair erfgoed (bijvoorbeeld uit de

mijnbouwperiode of erfgoed uit de Tweede Wereldoorlog). Om bijvoorbeeld een afrekening met de impopulaire varkensstallen in Brabant te voorkomen pleit hij ervoor om enkele varkensstallen in te richten als museum, desnoods met opgezette varkens erin. Subjectiviteit in erfgoedbeheer is ook het onderwerp van een bijdrage van Hans Renes (2004-2) die aandacht vraagt voor de zwarte bladen uit de geschiedenis en het erfgoed van minderheden (oftwel erfgoed dat niet door de elite is benoemd).

Soortgelijke geluiden lezen we in de bijdragen van Gregory Ashworth en Marie-Jeannette Kuipers (AGORA 2002-1). Als reflectie op de eerdergenoemde nota Belvedere waarschuwen zij voor een gestandaardiseerd 'cataloguserfgoed'; een door experts aangestuurde, top-down beoordeling van cultuur, erfgoed en identiteit. In deze bijdrage stellen de auteurs nadrukkelijk de vraag of in een multiculturele samenleving nog kan worden gesproken over één erfgoed en één identiteit. Zij pleiten dan ook voor een meeromvattend, flexibeler, en inclusiever erfgoedbegrip. Twee jaar later (2004-2) herhalen de auteurs dit pleidooi door te stellen dat het erfgoedbegrip inclusiever en dynamischer moet worden. De auteurs stellen hierbij voor om ontwikkelingen als globalisering, multiculturalisme en individualisering mee te wegen waardoor erfgoed meer aansluit bij het leven van 'gewone mensen op gewone plaatsen'.

Hedendaagse erfgoeddiscussies

Ook vandaag de dag gaan discussies over de democratisering van erfgoed onverminderd door, aangevuld met vraagstukken rondom inclusiviteit, meerstemmigheid en dekolonisering. Denk daarbij alleen al aan de ophef rondom straatnamen, standbeelden van zeehelden, of de restauratie van Het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika in Tervuren. Dergelijke discussies passen binnen het tijdsgewricht waarin we leven waarbij een aantal oude maatschappelijke structuren en conventies worden afgebroken. De consequentie hiervan is dat een aantal basisvragen rondom erfgoed, zoals 'wat is erfgoed en hoe onderhouden we dat?' wordt uitgebreid met vragen als 'waarom en voor wie is erfgoed belangrijk?'. Maar hoe vernieuwend zijn deze vragen eigenlijk? En brengt dit inderdaad een verandering binnen het erfgoedparadigma teweeg?

De grenzen van de omgang met erfgoed dienen daarom opgezocht te worden

Afgaande op de bijdragen die de afgelopen jaren in AGORA zijn gepubliceerd, zien we dat er weliswaar veel geagendeerd is, maar dat een paradigmaverandering wel meevalt. Wat vooral opvalt is dat er nog altijd gedacht wordt binnen de bestaande kaders van het erfgoedbeleid. Daarnaast zien we, in zowel de bijdragen in AGORA als in hedendaagse discussies over erfgoed, dat er in tegenstellingen gedacht wordt: het behoud van cultureel erfgoed zoals het ons door het verleden is nagelaten versus de eisen die het heden stelt in het kader van democratisering en evolutie van erfgoed. Ga maar na; om de openbare ruimte te dekoloniseren wordt opgeroepen om straatnamen, standbeelden en/of gebouwen aan te passen of weg te halen. En om "de verhalen en perspectieven van verschillende groepen in de samenleving" te laten horen stelt de Nederlandse minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap voor om meer aandacht te geven aan "de schaduwkanten van de Nederlandse geschiedenis". Ook processen als participatie en inclusiviteit dragen bij aan deze tegenstellingen. De in beleidsstukken veel gehoorde roep om inclusiviteit kan namelijk leiden tot schijninclusiviteit als er wel aandacht is voor minderheidsgroepen, maar er onvoldoende kennis is van hun percepties op erfgoed en de manier waarop ze erfgoed waarderen. En onder het mom van participatie worden enthousiaste, betrokken erfgoedfanaten gehoord, maar komen mensen die minder mondig zijn juist in het gedrang.

Kortom, de discussies over verdere democratisering van het erfgoedbeleid dreigen te verworden tot een simplistische polarisatie tussen verleden en heden. Hierbij wordt door de huidige impulsieve meerderheid een soort vetorecht uitgesproken over het verleden en wordt er een hedendaagse, subjectieve interpretatie aan ditzelfde verleden toegevoegd. Als je niet oppast leidt dit echter tot steeds grotere ongelijkheid, waarbij een minderheidsbewind van de vluchtige meerderheid, die vandaag leeft, zeggenschap over verleden en heden opeist. Anderzijds moeten we ook oppassen dat het verleden geen sta-in-de-weg wordt van hedendaagse maatschappelijke veranderingen.

Toekomstgericht erfgoedbeleid

Om deze dichotomie tussen het verleden en het heden, tussen erfgoed en ontwikkeling, weg te nemen dient gedacht te worden buiten de kaders van het bestaande erfgoedbeleid. De hoeders van erfgoed en ruimtelijke kwaliteit gaan nu namelijk wel op zoek

naar 'nieuwe' vormen van erfgoed door in dialoog te bepalen wat belangrijk is. Maar vervolgens wordt dit nieuwe erfgoed ingekapseld in een bestaand, statisch, objectgericht en expert-gestuurd erfgoedbeleid. De bestaande monumentenlijst is namelijk nog steeds het afwegingskader voor 'nieuwe' erfgoedobjecten. De grenzen van de omgang met erfgoed dienen daarom opgezocht te worden en aan ideeën over collectievorming en behoud van erfgoed moet ruimte voor vernieuwing en experiment worden toegevoegd. Ook moet er worden nagedacht over andere publieksgerichte manieren om erfgoed te duiden.

Deze vernieuwingen kunnen ervoor zorgen dat ook de ideeën over erfgoed die passen bij de hedendaagse, atomiserende, pluriforme samenleving een plek krijgen. Niet alleen zorgt dit ervoor dat verschillende vormen van erfgoed zo naast elkaar kunnen bestaan (in plaats van tegenover elkaar), maar het zorgt er ook voor dat erfgoed kan mee evolueren met de wensen van de samenleving. Zo kan het wensbeeld van Ashworth en Kuipers (AGORA 2002-1) werkelijkheid worden: het benadrukken van het belang van zowel een allesomvattend erfgoed, waaraan iedereen zijn identiteit kan ontleen, als van verschillende soorten erfgoed die ieder afzonderlijk van betekenis zijn voor een bepaalde bevolkingsgroep, in het behoud van sociale samenhang.

Dit klinkt als een vrijblijvend erfgoedbeleid; een ratjetoe waarbij alles erfgoed kan zijn of worden. Maar in feite is het niet meer dan een pluriform, vermaatschappelijkt erfgoedbeleid dat ruimte biedt om verhalen van deze tijd, die nog niet gehoord zijn, een plek te geven. Zo kan bij de volgende jubileum-terugblik worden gesteld dat de discussies over de rol en betekenis van erfgoed overwonnen zijn omdat naast het 'cataloguserfgoed' ook opgezette varkens een plek hebben gekregen in het ruimtelijk erfgoedbeleid.

Literatuurselectie

Capenberghs, J., Cools, J., & de Rynck, P. (2003) Visies op erfgoed in Vlaanderen en Europa. Antwerpen: Culturele bibliografie Vlaanderen.

Gebruikte AGORA's

2002-1 Interstedelijke concurrentie (varia)
2004-2 Erfgoed en planning

Karim van Knippenberg (karim.vanknippenberg@ugent.be) doet promotieonderzoek naar de betekenis van erfgoed in de hedendaagse samenleving aan de Universiteit Gent.

HERINNERING VAN

Naam: Wouter van Gent
Huidige functie: Universitair docent, Sociale Geografie, UvA
Actief bij AGORA: 2006 - 2008, 2017

Als tweedejaars promovendus werd ik lid van de redactie en ik ben vooral actief geweest in de redactie van het themanummer 'De Krachtige Stad' (2007-3) over stedelijke vernieuwing. Bij dit redactiewerk kwam ik erachter dat ik het becomingentariëren en verbeteren van andermans schrijfwerk erg leuk en leerzaam vond. Ik heb nog steeds wel eens medelijden met de senior wetenschapper die plotseling te maken kreeg met heel nauwkeurig commentaar, en meerdere malen zijn tekst moest herzien. Dat had hij of zij meestal niet verwacht. Inmiddels heb ik geleerd dat redacteurschap niet hetzelfde is als auteurschap. Als jonge onderzoeker was AGORA heel waardevol, en daarnaast ook gezellig. Samenkomend in de Amsterdamse flat van de (voortreffelijke) eindredacteur Marloes, leerde je de geografie en planologie van buiten de noordelijke hoofdstad kennen. *Imagine that.*

